

Originalni naučni rad

UDK 330.34.2:001.892

DOI 10.7251/SVR1307247S

COBISS.BH-ID 3946264

SAVREMENO PROMIŠLJANJE EKOLOŠKE POLITIKE UZ OSTVARIVANJE ODRŽIVOG RAZVOJA

Prof. dr Đoko Slijepčević¹

Prof. dr Mladen Ivanić²

Ekonomski fakultet Univerzitet Banja Luka

Apstrakt: Početna (najranija) saznanja o prirodnoj sredini, odnosno ekološkim procesima i zakonitostima, vezuju se za daleku historijsku prošlost razvoja ljudskog društva, tj. za čovjekovo otpočinjanje značajnijeg korišćenja prirodnih resursa. Međutim, ozbiljnije interesovanje naučne zbilje za svestranije tretiranje ove problematike posebno se intenzivira posljednjih decenija proteklog (XX) stoljeća, kada opseg ekološke degradacije prirode i globalnog ekološkog „sunovrata“ Zemlje, uzrokovanog sve većim i nekontrolisanim tehnološkim napretkom, praćenim sve bržim rastom proizvodnje, poprima gotovo pogubne razmjere. Stoga u ovom radu izlažemo osnovne aspekte ekološke problematike i ostvarivanja tzv. održivog razvoja. Naime, kreiranje i provođenje koncepta održivog razvoja podrazumijeva iznalaženje kompromisnog, (tj. skladnog) odnosa u očuvanju i ekološkoj zaštiti prirodnog bogatstva, uz istovremeno ostvarivanje odgovarajućeg privrednog rasta i opštedruštvenog napretka i razvoja u budućnosti.

Ključne riječi: *ekološka problematika, prirodni resursi, održivi razvoj, životna sredina, ekološka degradacija prirode.*

UVODNE NAPOMENE

Efikasno rješavanje narasle globalne i nacionalne ekološke problematike, odnosno životne sredine, jedan je od najvažnijih izazova našega vremena. Naime, ubrzani razvoj proizvodnih snaga tokom druge polovine XX vijeka uslovio je povećanje moći čovjeka prema prirodi, ali su time narasle i negativne posljedice čovjekovog prisvajackog odnosa prema istoj, kao prema nečem *izvan čega se on nalazi*. Nepoželjne posljedice su naročito narasle, i njih su ljudi počeli bivati svjesniji, tokom druge polovine prošlog (XX) stoljeća, od kada postepeno sazrijeva svijest da ljudi nisu neograničeni gospodari prirode, i da narušavanjem ekološke

---

¹ Profesor Univerziteta u Banjoj Luci, e mail: djoko.slijepcevic@efbl.org

² Profesor Univerziteta u Banjoj Luci, e mail: mladen.ivanic@efbl.org

ravnoteže u prirodi, koja nastaje čovjekovom djelatnošću usmjerenom na prisvajanje (i degradaciju zagađenjem) prirode, može dovesti i do ugrožavanja uslova čovjekovog života na Zemlji. Afirmiše se saznanje ne samo jedinstva svijeta i čovjeka kao organskog dijela biosfere i kosmosa, već i saznanje da bez adekvatne životne sredine (cjelovitosti ekosistema) nije moguće očuvati ništa od živog svijeta, pa ni čovjeka. U ovom smislu afirmiše se sve više saznanje da život predstavlja apsolutnu vrijednost, te da čovjek treba brižljivo da se odnosi prema prirodi sa povećanom odgovornošću prema sredini i univerzumu. Čovjek zato treba da se suprotstavlja entropiji prirode i svjesno učestvuje u stvaranju što povoljnijih uslova života. U ovakvom odnosu čovjeka prema sredini, pojam „ekološki“ postepeno se oslobađa biološkog smisla, i puni se sadržajima sveukupnosti odnosa čovjeka prema prirodnim, kulturnim, socijalnim i ekonomskim uslovima prirodne sredine.

Savremeni – nedovoljno kontrolisani industrijski i tehnološki razvoj, uz porast stanovništva i potrošnje, doveo je do „*bliskog susreta*“ sa kapacitetima prirode. Korišćenje zemljišnog i šumskog blaga, vode i hidroenergetskog potencijala, pa i kiseonika, dostiglo je krajnje granice, pogoršavajući kvalitet zemljišta, smanjujući šumske površine, zagađujući vodu i vazduh. Potrošnja energije akumulisane u prirodi (ugalj, nafta, gas) polako se privodi kraju, a takođe se nazire iscrpljivanje mnogih drugih prirodnih resursa.

Ozbilnost i složenost lokalne i globalne problematike ekološke degradacije i prekomjernog debalansa u prirodi ukazuje na neodrživost *Grotiusove doktrine*, po kojoj su prirodna bogatstva neiscrpa, i napuštanja – do 60-ih godina prošlog vijeka opštevažećeg *homocentričnog stanovišta* (čovjek u središtu), uz orijentaciju ka tzv. *ekocentričnom pristupu*, u središtu kojeg je *ekosistem*, tj. ukupnost svih živih i neživih bića i organizama Zemlje, što u suštini znači kreiranje i afirmaciju savremenog koncepta tzv. *održivog razvoja*.

Ostvarivanje koncepta održivog razvoja podrazumijeva iznalaženje kompromisnog odnosa u očuvanju i ekološkoj zaštiti prirodnog bogatstva i odgovarajućeg društvenog rasta i razvoja. Naime, savremeni naučno-tehnološki progres omogućava uvećanje ekonomskog rasta i razvoja do neslućenih razmjera, ali dovodi i do neželjenih posljedica kao što su ratna razaranja, gubljenje radnih mjesta i ekološka zagađenost, te se postavlja pitanje: kakav je ekonomski razvoj poželjan? Odgovor na ovo pitanje je *održivi razvoj* koji treba da integriše *prethodno iskustvo, tekuću praksu i viziju budućnosti*. Jedino onaj razvoj koji vodi računa o budućnosti, razvoj koji služi *sadašnjim i budućim* generacijama, jeste održivi razvoj. Dakle, održivi razvoj odnosi se na *razvoj zdravlja i životne sredine, na prosperitet privrede i društva*. Drugim riječima, održivi razvoj je razvoj za – *održivu budućnost*, a u tom pogledu prevladavanje sve prisutnijih i sve složenijih ekoloških problema od presudnog je značaja za budući razvoj čovječanstva, te kao takav, podrazumijeva veoma odgovoran pristup svake društvene zajednice i njenih pojedinaca.

NASTANAK I RAZVOJ EKOLOGIJE U FUNKCIJI OČUVANJA ŽIVOTNE SREDINE

„Priroda nije hram, već radionica,
a čovjek je u njoj radnik.“

(I. S. Turgenjev)

Međusobne odnose između živih bića i ostale prirode razmatrali su, na određen način, još antički mislioci i filozofi, npr. *Aristotel*, *Teofrast*, *Hipokrat* i drugi. U starom Rimu na odnose između živih bića i prirode ukazivali su pjesnik *Vergilije* i filozof *Lukrecije*. Ova ukazivanja na odnose između živih bića i prirode pokazuju težnju koja je, na jedan ili drugi način, oduvijek postojala za očuvanje živoga svijeta i životnog prostora. Ova se razmatranja, u izvjesnom smislu, mogu označiti kao začeci ekologije još u starom vijeku. Međutim, ekologija u pravom značenju riječi nastaje relativno kasno, tek u drugoj polovini devetnaestog, a snažnije se razvija nakon pedesetih godina dvadesetog vijeka, od kada se sve šire prihvata saznanje da *čovjek svojom aktivnošću ne može prisvajati prirodu ne vodeći računa o zakonitostima koje vladaju u njoj, a da time ne ugrozi i prirodne uslove svojeg postojanja*. U stvari, ekologija nastaje onda kada *ekonomska aktivnost čovjeka počinje trajno da degradira prirodnu okolinu i usljed toga čovjek dovodi u pitanje sam svoj opstanak, ili bitno mijenja uslove za svoj razvitak*.³ *Ekologija zato počinje da se bavi uslovima koje ekonomska aktivnost treba da ispuni i eksternim granicama koje mora poštovati, kako se ne bi izazvali efekti suprotni ciljevima proizvodnje, ili koji su čak nespojivi s njenim nastavljanjem*. Inače, rijetko koja naučna oblast ima tako kompleksno geneološko stablo sazdano od većeg broja neovisnih naučnih disciplina,⁴ kao što je to slučaj sa ekologijom. No, premda se ekološki pristup nekim problemima ljudskog življenja javlja još u dalekoj prošlosti, ekologija spada u red relativno mlađih naučnih disciplina. Naime, termin „*ekologija*“⁵ prvi je upotrijebio *Charles Darwin* u knjizi „*Porijeklo vrsta*“, 1856. godine, a u biološko-naučnu terminologiju pojam

---

³ To saznanje Engels je izrazio sljedećim riječima: „I tako nas činjenice na svakom koraku podsjećaju na to da mi nipošto ne vladamo prirodom kao što osvajač vlada tuđim narodom, kao neko ko stoji izvan prirode, nego svojim mesom, krvlju i mozgom njoj pripadamo i usred nje stojimo...“ (F. Engels, *Uloga rada u procesu pretvaranja majmuna u čovjeka*, Dela, tom 31, Prosveta, Beograd, 1974. s. 372). O ovome vidjeti i A. Gorz: *Ekologija i politika*, Prosveta, Beograd, 1982. s. 45.

⁴ Naime, ekologija je interdisciplinarna nauka koja svoja naučna saznanja temelji na više prirodnih nauka (biologija, hemija, geografija, fizika, geologija i dr.), a u novije vrijeme problematika ekologije sve više je predmet interesovanja pojedinih društvenih naučnih disciplina (ekonomije, prava, sociologije i dr.).

⁵ Etimološki, „ekologija“ potiče od grčkih riječi „oikos“ (kuća, stanište) i „logos“ (izučavanje, nauka), što znači da je riječ o nauci o prostoru u kojem živimo, tj. koja proučava uzajamne odnose između čovjeka i svih organizama prirode (flore i faune) prisutnih u njegovom okruženju.

i definiciju ekologije uveo je *Ernst Haeckel* 1869. u knjizi „*Prirodna istorija stvaranja*“, ističući da je ekologija nauka „koja proučava odnose životinja prema okolnoj organskoj i neorganskoj sredini, kao i odnose u kojim životinje dolaze prema drugim životinjama i prema biljkama“.⁶

Gotovo stoljeće kasnije (1963), *Odum* kaže da je ekologija nauka koja proučava *strukture i funkcije u prirodi*, da bi nešto kasnije (1971) ovu definiciju redefinisao, tako da ona glasi: „*Ekologija proučava biološke sisteme na organizacionoj razini iznad vrste.*“⁷ Slično ovome, *Krebs* (1978. godine) ekologiju definiše kao „*znanstveno proučavanje interakcija koje uvjetuju distribuciju i učestalost (abundaciju) vrsta, populacija i životnih zajednica*“; a na istom mjestu navodi se da je *Fenchel* 1987. godine ekologiju definisao kao nauku koja, „*proučava načela koja upravljaju vremenskim i prostornim modelima koji ujedinjavaju pojedine organizme*“. Dodajmo ovome da *M. Scott* ekologiju definiše kao „*znanost koja objašnjava zajednički život biljaka i životinja i njihovu ovisnost o prirodnim izvorima u okolišu: sunčevoj svjetlosti, zraku, tlu i vodi.*“⁸

Imajući u vidu naprijed izloženo, može se reći da se savremena ekologija prvenstveno bavi sljedećom problematikom:⁹

- veličinskim i vremenskim odnosima među živim organizmima,
- prenosom tvari i energije unutar i između trofičnih slojeva u ekosustavu,
- interakcijama i granicama rasta populacija i životnih zajednica u kompetenciji sa resursima,
- pojavom i ekstinkcijom vrsta, populacija i zajednica,
- heterogenošću populacija i biodiverzitetom u odnosu na vrijeme i na prostor,
- strukturom bioloških zajednica,
- tokovima i posljedicama evolucije usljed specijskih interakcija,
- evolucijom životnih ciklusa i drugim pojavama u ekosustavima.

Kako se vidi, ekologija zahvata veoma široko područje istraživanja i sublimira veći broj poddisciplina, a polazeći od najnižeg prema najvišem nivou složenosti,¹⁰ uobičajena je sljedeća klasifikacija iste:¹¹

- bihevioralna ekologija, proučava uloge ponašanja u prilagodabama životinje da se prilagodi na svoj okoliš,
- populacijska ekologija, proučava dinamiku populacija određene vrste,

---

⁶ B. Ozretić: *Ekologija - znanost o zbrinjavanju smeća*, preuzeto: <http://www.dps-zagreb.hr/ekologia.htm>, s.1.

⁷ Prema B. Ozretić: *op.cit.*, s. 5.

⁸ M. Scott: *Ekologija*, Sys Print, Zagreb, 1998, str. 6.

⁹ Prema: B. Ozretić, *op.cit.*, s. 1-2.

¹⁰ Pri čemu se složenost definiše kao broj članova, tj. entiteta i procesa unutar skupa koji se proučava.

¹¹ Preuzeto: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Ekologija>, s. 1-2.

- biocenologija (ili sinelokogija) usredotočuje se na interakcije između vrsta unutar neke biocenoze (životne zajednice),
- ekologija ekosustava, proučava tvari i energije kroz biotičke i abiotičke komponente ekosustava,
- sistemska ekologija je interdisciplinarno polje usredotočeno na proučavanje, razvoj i organizaciju ekoloških sustava i holističke perspektive,
- krajobrazna ekologija, proučava procese i vezu između mnogo različitih ekosustava nekog područja ili geografski veće površine,
- evolucijska ekologija, proučava ekologiju na način koji se eksplicitno fokusira na evolucijsku povijest.

Naprijed izloženo ukazuje na suštinu ekološke problematike, čiji se značaj posebno aktuelizuje početkom druge polovine prošlog (XX) vijeka.¹² Napomenimo da je 1962. godine istaknuti američki biolog *Rachel Carson* publikovala revolucionarno djelo „*A Silent Spring*“ (*Tiho proljeće*), čija je sadržina¹³, s pravom se može reći, razbudila i intenzivirala interesovanje za ekološku svijest i problematiku. Naime, sa nastankom industrijske revolucije, a naročito tokom posljednjih nekoliko decenija tempo i opseg ekološke degradacije i „ekološkog sunovrata Zemlje“ poprima neodržive – gotovo pogubne razmjere.¹⁴

Razmjere i ozbiljnost ekološke problematike na zanimljiv i uvjerljiv način oslikava kraći tekst pod naslovom „*Svemirski brod Zemlja*“, gdje se kaže: „Zamislimo da je Zemlja ogroman svemirski brod. Sa svim ljudima koji žive na zemlji ovaj brod putuje svemirom. Veze sa njihovim matičnim planetama su prekinute. Nema povratka. Putnici moraju da se zadovolje zalihama hrane, vode, kiseonika i energije koje su preostale na brodu. S porastom ljudi na brodu smanjuju se zalihe. Istovremeno se povećavaju količine otpada i štetnih materija. Život postaje sve teži, zraka za disanje je sve manje. Neke od putnika ovog svemirskog broda hvata panika. Oni predviđaju skori dolazak smrti uzrokovan gušenjem, nedostatkom vode i hrane, smrzavanjem. Ostali troše zalihe koje se bliže svom kraju i ne

---

¹² Zvanično buđenje ekološke svijesti vezuje se za 22. april 1970. godine, kada je u SAD oko dvjesto hiljada građana protestovalo protiv zagađenja životne sredine, to jest flore i faune na našoj planeti, a na prijedlog senatora G. Nelsona ovaj datum označen je kao Dan Zemlje. Inače, Dan planete Zemlje službeno se obilježava od 1992. godine, kada je u Rio de Žaneiru održana Konferencija UN o ekologiji i održivom razvoju, a na prijedlog vlade Bolivije 2009. godine Generalna skupština UN 22. april proglasila je međunarodnim Danom planete Zemlje.

¹³ Ključnu tematiku ove knjige čini ozbiljna kritika upotrebe pesticida DDT, što je uzrokovalo razne mutacije brojne flore i faune.

¹⁴ Naime, na početku XXI vijeka nije moguće „ignorirati činjenicu da su ljudi širom ove planete neraskidivo vezani jedni sa drugima zrakom koji udišu, klimom o kojoj ovise, hranom koju jedu i vodom koju piju. Uprkos ovoj očiglednoj lekciji o međuovisnosti, ekosistemi naše planete podvrgnuti su stalnim ljudskim napadima kako bi se osigurao rasipnički način života“ (M.B. Steger: *Globalizacija*, Šahinpašić, Sarajevo, 2005. s. 85).

obaziru se na upozorenja. Oslanjaju se na to da će nekom nešto u posljednjoj minuti pasti na um, što će dovesti do spasenja svih”.

Za čitanje teksta *Svemirski brod Zemlja* trebalo Vam je otprilike jedan minut. Tokom jednog minuta desi se:

- Emitovanje ugljen-dioksida u ukupnoj količini od 38.000 tona;
- Ljudi unište 3,5 kvadratnih kilometara šume;
- Proizvedemo preko 15.000 tona smeća;
- 90 novih automobila dodatno opteretiti našu životnu sredinu;
- Oko 60.000 tona zemlje biva naplavljeno;
- Broj stanovnika na zemlji se poveća za 165;
- Skoro jedan kvadratni kilometar prirodnih površina se izgubi gradnjom ili ograđivanjem;
- Oko 40 ljudi umire od gladi¹⁵.

Najopštije gledano, dva su osnovna uzroka neprihvatljive ekološke degradacije prirode, i tiču se „*nekontrolisanog rasta populacije* (što prati siromaštvo globalnog Juga – naša opaska) i *obrazaca prekomjerne potrošnje na globalnom Sjeveru*“.¹⁶

Svakodnevno rastući problemi ekologije uslovlili su nastanak zasebne naučne discipline – *ekonomske okoline*, (*Environmental Economics*), odnosno *ekološke ekonomike* (*Ecological Economics*), koja izučava odnos eksploatacije (iscrpljivanja) prirodnih resursa i posljedica različitih zagađenja. Pri ovom, društveno-ekonomski rast dugoročno je ostvariv jedino u okvirima koncepta održivog razvoja, uz pravednu raspodjelu dohotka i efikasnu alokaciju resursa.¹⁷

Posebno treba istaći da ekološka problematika sve više postaje predmet ozbiljne brige i pažnje vlada svih zemalja, međunarodnih institucija (Svjetska trgovinska organizacija – STO, Međunarodni monetarni fond – MMF, Svjetska banka i dr.), kao i brojnih nevladinih organizacija, pokreta i udruženja. Danas postoji više od 200 različitih međunarodnih sporazuma, konvencija i sl., koji se odnose na problematiku ekologije,¹⁸ a neke od njih navodimo u sljedećoj tabeli:

---

¹⁵ H. G. Herrnleben, J. Henrich: *Thema im Unterricht 7/1997: Umweltfragen, Bundeszentrale für politische Bildung*, Bon, (Preuzeto: http://www.dadalos.org/nacchaltigkeit_bih/grundkurs_1.htm).

¹⁶ U izvještaju organizacije *World Wildlife Fund (WWF)* za 2006. godinu kaže se da će nam 2050. godine trebati nova planeta slična Zemlji, ukoliko nastavimo sa sadašnjom potrošnjom prirodnih resursa, što je iznijeto sa stanovišta uticaja potrošnje čovječanstva na globalni ekosistem, a direktor ove organizacije (WWF-sa) R. Little na konferenciji u Kejp Taunu upozorio je da, kada bi svi građani širom svijeta živjeli kao prosječan Amerikanac, trebalo bi nam šest planeta da bi se održala tekuća potrošnja.

¹⁷ R. Costanza: *An Introduction to Ecological Economics*, International Society for Ecological Economics, Florida, 1997, s. 79.

¹⁸ Prema, A. Bogunović: *Ekonomске integracije i regionalna politika*, Ekonomski fakultet, Zagreb, 2001, s. 412.

Tabela I: Značajniji globalni ekološki sporazumi¹⁹

Naziv	Pokrivenost/Zaštita	Godina usvajanja
Konvencija iz Ramsara, Iran	Močvare	1972.
UNESCO - Svjetska baština	Kulturna i prirodna baština	1972.
UNEP Konferencija, Štokholm	Opći okoliš	1972.
CITES, Vašington DC	Ugrožene vrste	1973.
Sporazum o zagađenosti mora, London	Zagađenje mora od brodova	1973.
UN Konvencija o zakonu o moru	Morske vrste, zagađenje	1982.
Bečki protokol	Ozonski omotač	1985.
Montrealški protokol	Ozonski omotač	1987.
Bazelska konvencija	Opasan otpad	1989.
Bergenska ministarska deklaracija o održivom razvoju	Proklamacija pojma „održivi razvoj“	1990.
UN-ov „Samit u Riu“ o okolišu	Promjena klime, bioraznolikost	1992.
Mandat iz Džakarte	Raznolikost mora i obalnog područja	1995.
Protokol iz Kjota	Globalno zagrijavanje	1997.
Berlinska deklaracija o biološkoj raznovrsnosti i održivom turizmu	Očuvanje prirode i biološke raznovrsnosti	1997.
Roterdamska konvencija	Industrijsko zagađenje	1998.
Svjetski samit u Johaneshburgu	Ekološka održivost, zagađenje	2002.

EKOLOGIJA I OSNOVNI ASPEKTI ODRŽIVOG RAZVOJA

„Aktuelni razvojni procesi nespojivi su s održivim razvojem i sposobnošću građenja budućnosti“

(F. J. Radermacher)

Savremeni, tj. ubrzani i nekontrolisani industrijski i tehnološki razvoj, zajedno sa porastom stanovništva, gradskih naselja i potrošnje, doveo je prvi put u ljudskoj istoriji do „*bliskog susreta*“ sa kapacitetima prirode. Korišćenje zemljišnog i šumskog blaga, vode i hidroenergetskog potencijala, pa i kiseonika, dostiglo je krajnje granice, te ih i prekoračilo, pogoršavajući kvalitet zemljišta i smanjujući šumske površine, zagađujući vazduh, vodene tokove, jezera i mora. Potrošnja energije akumulisane u prirodi (ugalj, nafta, gas) polako se privodi kraju, a takođe se nazire iscrpljivanje mnogih sirovinskih izvora. Došlo je do vidljivog pogoršanja kvaliteta čovjekove sredine... i do ugrožavanja privrednog rasta.²⁰

¹⁹ Prema, M.B. Steger: *op. cit.*, s. 90. i Zbornik radova: *Održivi razvoj i očuvanje biodiverziteta*, Panevropski univerzitet Apeiron, Banja Luka, 2011, s. 292.

²⁰ A. Jovanović, Lj. Madžar: *Osnovi teorije razvoja i planiranja*, Savremena administracija, Beograd, 2001, s. 151.

Ozbiljnost i složenost lokalne i globalne problematike ekološke degradacije i prekomjernog debalansa u prirodi ukazuje na neodrživost *Grotiusove doktrine*, po kojoj su prirodna bogatstva neiscrpa, i napuštanja – do 60-ih godina prošlog vijeka opštevažećeg *homocentričnog stanovišta* (čovjek u središtu), uz orijentaciju ka tzv. *ekocentričnom pristupu*, u središtu kojeg je *ekosistem*, tj. ukupnost svih živih i neživih bića i organizama Zemlje, što u suštini znači kreiranje i afirmaciju savremenog koncepta tzv. *održivog razvoja*.

Koncept održivog razvoja (*Sustainable Development*), veoma je složen i kompleksan pristup razvoju, a u osnovi podrazumijeva *maksimizaciju neto koristi privrednog rasta i zadovoljenja potreba društva, uz očuvanje prirodnih resursa, odnosno bez narušavanja prirodne ravnoteže, i ugrožavanja ekosistema u cjelini*.²¹

Saglasno prednjem, kao osnovna načela, odnosno najznačajniji ciljevi održivog razvoja mogu se navesti:²²

- ograničenje ljudskog uticaja na biosferu do prihvatljivog nivoa, što treba da omogući održavanje postojećih zaliha prirodnog bogatstva društva,
- korišćenje neobnovljivih prirodnih resursa u mjeri koja nije veća od opsega obnovljivih supstituta,
- težnja ka pravednoj raspodjeli dobiti i troškova pri upotrebi prirodnih resursa i upravljanju okolišem između sadašnjih i budućih generacija,
- primena tehnologija koje povećavaju dobit od postojećih prirodnih resursa, uz smanjenje njihove potrošnje i otpada (npr. zamjena prljave tehnologije čistom, energetske rastrošne štedljivijom, i sl.).

Ostvarivanje koncepta održivog razvoja podrazumijeva iznalaženje kompromisnog odnosa u očuvanju i ekološkoj zaštiti prirodnog bogatstva i odgovarajućeg društvenog rasta i razvoja.²³ Naime, savremeni naučno-tehnološki progres omogućava uvećanje ekonomskog rasta i razvoja do neslučenih razmjera, ali dovodi i do neželjenih posljedica, kao što su ratna razaranja, gubljenje radnih mjesta i ekološka zagađenost, te se postavlja pitanje: kakav je ekonomski razvoj poželjan? Odgovor na ovo pitanje je *održivi razvoj*,²⁴ koji podrazumijeva definisanje takve razvojne koncepcije

---

²¹ Prema definiciji koja je najčešće u upotrebi (autor L. Brown, osnivač Worldwatch instituta) „održivi razvoj je razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjice, a istovremeno ne ugrožava mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe.“ (Preuzeto, http://www.dadalos.org/nachaltigkeit_bih-/gundkurs_1.htm, str. 2.)

²² Prema, A. Bogunović: *op. cit.*, s. 392.

²³ Naime, aktualna teorija i praksa ukazuje da se o očuvanju prirodne sredine i društveno-ekonomskom razvoju ne može govoriti kao o zasebnim kategorijama. Na ovo je posebno ukazano na *Skupu o Zemlji*, održanom u Rio de Jeneiru 1992. godine, kao i na *Konferenciji o klimatskim promjenama* održanoj u Kyotu, 1997. godine.

²⁴ „Our Common Future“: *The World Commission on Environmental and Development*, Oxford University Press, Oxford, New York, 1987.

koja će dati odgovor na sljedeća pitanja: za koga razvoj, kakav razvoj, kako ga i čime ostvariti, tj. kojim sredstvima? Održivi razvoj treba da integriše *prethodno iskustvo, tekuću praksu i viziju budućnosti*. Jedino onaj razvoj koji vodi računa o budućnosti, razvoj koji služi *sadašnjim i budućim generacijama* jeste održivi razvoj. Dakle, održivi razvoj odnosi se na *razvoj zdravlja i životne sredine, na prosperitet privrede i društva*, te kao takav, podrazumijeva veoma odgovoran pristup svake društvene zajednice i njenih pojedinaca.

Održivost znači *traženje novog smisla ekonomije i tehnologije* kao vidova čovjekove racionalne prakse u savremenom društvu. To znači koncipiranje nove vizije ne samo ekonomije i tehnologije, već i kulture, politike, medicine i sl., odnosno nove vizije cjelokupnog načina života i privređivanja, tako da održivi razvoj mora da bude održiv: *ekonomski, ekološki, socijalno, kulturno i politički*. *Ekonomska održivost* podrazumijeva konstituisanje takvog ekonomskog sistema koji će sadržavati visok stepen stabilnosti i efikasnosti rada i stvaranja novododatne vrijednosti kao realnog izvora za alimentiranje svih vidova i oblika potrošnje datog društva. *Socijalna održivost* znači izbjegavanje mogućih tenzija ili ozbiljnijih socijalnih konflikata u društvu. *Kulturna održivost* podrazumijeva sprečavanje dominacije jedne kulture nad drugom u multikulturnim zajednicama društva i na nivou cjelog čovječanstva. *Politička održivost* se shvata kao obezbjeđenje ljudskih prava i demokratskih sloboda, što je veoma važna pretpostavka za ostvarivanje svih ostalih aspekata održivosti. Dakle, za održivi razvoj, osim razvijene nauke i tehnologije, neophodne su i ostale razvojne pretpostavke: novi sistem ljudskih vrijednosti, kultura, etika, moral, pravo i dr. Ako tehnologija zanemari ekološke efekte, ona postaje dio društvenih problema, a ne faktor za njihovo razrješenje. Pri tom tehnološki progres ne smije biti instrumentalizovan, već se mora posmatrati i koristiti kao *razvojna varijabla* kojoj su unaprijed određeni društveno prihvatljivi ciljevi za koje će biti korišćena u budućem razvoju društva.

Shodno prednjem, u najširem smislu riječi, *održivi razvoj podrazumijeva ravnotežu između potrošnje resursa i sposobnosti društvenih sistema da zadovolje potrebe sadašnjih i budućih generacija*. To znači održavanje kapaciteta zemlje radi obezbjeđenja kvalitetnog života ne samo svakom živom, nego i svakom još nerođenom njenom budućem stanovniku. Stoga održivi razvoj znači održavanje uslova za kvalitetan razvoj i to ne samo kao materijalne pretpostavke opstanka sadašnje generacije, nego i budućih generacija. U tom smislu, održivi razvoj donosi novu optimističku viziju globalnog razvoja, odnosno razvoja za sve, stavljajući akcenat na nove poslovne strategije preduzeća kao bazične jedinice ekonomskog i tehnološkog razvoja koje moraju uvažavati sve rigoroznije ne samo ekonomske, nego i ekološke kriterijume. Država, obrazovanje i kultura, udruženja građana, mediji i drugi brojni akteri tokova društvene reprodukcije, moraju, svako na svoj način, doprinositi intenziviranju *ekologizacije svijesti*. Taj proces mora biti komplementaran procesu koji se realizuje pomoću mehanizma tržišne regulacije, u kojem takođe treba da budu ugrađeni ekološki kriterijumi. Prema tome, *održivi razvoj je onaj koji nas*

*trajno održava kao biološku vrstu i kao kulturna (odnosno društvena – naša opaska) bića.*²⁵

Dakle, savremeni naučnotehnoški progres omogućava ubrzani privredni rast, ali svaki privredni rast nije poželjan, što zavisi od karaktera i obima negativnih pojava koje prate rast materijalne proizvodnje i usluga.

Negativne pojave mogu se svrstati u pet grupa: (a) *neizvjesnost i „šok budućnosti“*, (b) *uništavanje i zagađenje prirode*, (c) *koncentracija moći (ekonomske i političke)*, (d) *frustracija siromašnih ljudi* i (e) *potčinjenost siromašnih zemalja*. Stoga se sve češće naglašava da su dominacija i rast veoma povezani, te se postavlja pitanje: jesu li naponi da se stalno radi i više proizvodi kompatibilni sa fundamentalnom ravnotežom ljudske vrste, ili je otuđuju i vode ka najapsurdnijoj „smrti“ i uništenju sopstvenom snagom.²⁶ Postavlja se i pitanje: stvara li savremena ekonomija fetiš od količine proizvoda i usluga na štetu kvaliteta života?

Ako se imaju u vidu sve negativne pojave koje donosi nekontrolisani rast materijalne proizvodnje, onda krajnosti u pogledu rasta nisu opravdane. Naime, niti je opravdano zagovarati samo rast bez obzira na negativne posljedice, niti je moguće napuštanje koncepta rasta, zbog negativnih posljedica. Stoga se mora težiti ostvarivanju rasta uz smanjenje negativnih posljedica. Privrednim rastom i razvojem mora se *naučno upravljati* tako da se vodi računa o sadašnjim, ali i budućim generacijama, tj. mora se ostvarivati održivi razvoj, jer, kako ističe Artur Okun „*napredak je preduslov uspjehu u postizanju mnogih naših težnji*“.²⁷

Koncept održivi razvoj, osim aspekta održivosti, uključuje i mogućnosti supstitucije pojedinih vrsta kapitala: proizvodnog, prirodnog, ljudskog i društvenog (obuhvata institucionalni okvir i kulturnu osnovu za funkcionisanje društva), da bi se budućim generacijama ostvarili, tj. ostavili kapaciteti za njihov razvoj. To ne znači obezbeđenje iste strukture i vrijednosti kapitala, već ostavljanje mogućnosti supstitucije jedne vrste kapitala drugom. U vezi s tim, postoje različita tumačenja nivoa održivosti:

Prvo tumačenje, nivou strukture kapitala ne pridaje nikakvo značenje, već smatra da su različite vrste kapitala dobri supstituti;

Drugo tumačenje nivoa održivosti, pridaje veći značaj strukturi kapitala i uvažava komplementarnost pojedinih oblika kapitala. Ono polazi od toga da bez obzira koliko je kapitala akumulirano, razvoj ne smije dovesti do toga da jedna vrsta kapitala potpuno nestane;

Treće tumačenje nivoa održivosti smatra da svaku vrstu kapitala treba ostaviti nedirnutu budućim generacijama. To znači da se prihodi od jedne vrste kapitala mogu trošiti za obnavljanje samo tog izvora kapitala, što nije ni realno, ni cjelishodno.

²⁵ Prema, S. Pokrajac: *Tranzicija i tehnologija*, Beograd, 2000, s. 141-155.

²⁶ J. Attali, M. Guillaume: *Anti-ekonomika*, Beograd, 1978, s. 95.

²⁷ A.M. Okun: *The Political Economy of Prosperity*, New York, 1970.

U skladu s navedenim nužno je definisati *društvene prioritete* i prema tome provoditi konkretnu ekonomsku politiku vodeći računa o ekonomskim kriterijumima troškova i rezultata. Rješavanje problema zagađenosti prirodne sredine društvu će svakako predstavljati trošak, ali mu može donijeti i veliku korist, tj. pozitivne rezultate i efekte.

Različite zemlje imaju različite kratkoročne potrebe i različite dugoročne ciljeve razvoja. Zato svaka zemlja, u skladu sa svojim prioritetima, određuje svoj put razvoja, što znači da nema jednog jedinog, pravog i za sve univerzalnog održivog razvoja²⁸, već je to zasebno specifikum svake zemlje. Međutim, sadašnji i budući razvoj mora biti zasnovan na naučnoj spoznaji i utemeljenosti, a ne samo na prethodnom iskustvu i trenutnim potrebama. Nauka i znanje²⁹ postali su najznačajnija proizvodna snaga društva. To i čini osnovu novog, informatičkog društva i savremene – nove ekonomije.

Održiv razvoj definisan kao integralni ekonomski, tehnološki, socijalni i kulturni razvoj usklađen sa potrebama zaštite i unapređivanja životne sredine i koji omogućava sadašnjim i budućim generacijama zadovoljavanje njihovih potreba i poboljšanje kvaliteta života na teorijskom i institucionalnom planu ima svoju genezu, od Stokholmske konferencije (1972) do Konferencije u Rio de Žaneiru o čovjekovoj sredini (1992). Prva konferencija Ujedinjenih nacija u Stokholmu, rukovođena razmatranjima i stavovima iz prvog izvještaja Rimskog kluba, koji je objavljen u knjizi *Granice raspleta* (1972), ukazala je na nužnost praćenja stanja kvaliteta životne sredine i na posljedice zagađenja životne sredine na ljudsko zdravlje, prirodu, materijalna i kulturna dobra, te biljni i životinjski svijet. Za ovu konferenciju je bio pripremljen izvještaj B. Vordia i R. Dioboa *Zemlja - planeta naša jedina*, u kojem je upozoreno da je Zemlja zaista jedina i zajednička planeta koju se treba i mora sačuvati. A osam godina nakon toga (1982) na Konferenciji u Najrobiju zagovaran je koncept održivog razvoja, da bi godinu kasnije (1983), Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila Rezoluciju o preduzimanju inicijative za formiranje Svjetske komisije za životnu sredinu i razvoj. Ova komisija je 1987. godine objavila izvještaj *Naša zajednička budućnost*, u kojem je ukazano na posljedice koje na životnu sredinu mogu imati nekontrolisani ekonomski i demografski rast i na potrebu definisanja održivog razvoja. Ova sugestija o potrebi definisanja održivog razvoja razmatrana je na nizu sastanaka, da bi na Ministarskoj konferenciji u Bergenu (Norveška), koju je organizovala norveška Vlada i komisija Ujedinjenih nacija za Evropu, maja 1990. godine, usvojena deklaracija, kojom je proklamovan pojam *održivi razvoj*. Koncept održivog razvoja usvojila je Evropska unija iste godine. Najzad, Druga konferencija Ujedinjenih nacija o životnoj sredini, održana 1992. godine u Rio de Žaneiru, usvajanjem dokumenta „*Rio deklaracija o životnoj sredini i razvoju*“ proklamovala je koncept održivog

---

²⁸ Videti, G. Bujas: *Stabilizacijom do gospodarskog rasta*, Zagreb, 1996.

²⁹ „Znanju zamene nema“ (E.W. Deming: *Nova ekonomska nauka*, PS Grmeč, Beograd, 1996. s. 3).

razvoja kao model rješavanja ekoloških problema podjednako kako na globalnom i lokalnom planu.³⁰

Ova geneza nastanka, definisanja i usvajanja pojma održiv razvoj pokazuje nastojanja da se iznađu optimalna rješenja za rješavanje ekoloških problema, ali da ta rješenja ne sputavaju privredni i opšt društveni razvoj: tražilo se novo definisanje razvoja koji će obezbjediti da *ljudska privredna aktivnost, motivisana ekonomskim interesima, bude usklađena sa potrebom očuvanja prirodnih resursa kao sirovinske osnove ne samo svake proizvodnje već i trajnog prirodnog okvira čovjekovog života*. U kontekstu ovakvog pristupa novom definisanju razvoja, ukazuje se na potrebu da se u koncipiranju ekonomski i ekološki racionalne razvojne strategije polazi od potrebe zaštite i obnavljanja prirodnih resursa i u tom cilju formiranja cijena prirodnih resursa, koje će odražavati troškove njihove zamjene, i dovesti do ograničenja njihove potrošnje, kako njihov nedostatak ne bi ugrozio funkcionisanje svjetske privrede. Ovakav pristup novom definisanju razvoja ukazuje na potrebu izgrađivanja novog odnosa čovjeka i društva prema prirodi - preispitivanjem principa ekonomskog razvoja i uspostavljanjem novog odnosa između društva i prirode.

Kako se vidi, održivim razvojem može se označiti onaj razvoj koji omogućava *unapređivanje tehničko-tehnološke osnove rada, porast društvenog bogatstva i blagostanja ljudi uz istovremeno očuvanje životne sredine za opstanak sadašnjih i budućih generacija*. To je razvoj koji treba da omogući prevazilaženje konfliktnosti ekoloških i ekonomskih ciljeva i ostvari njihovu harmoniju tako da se ne suprotstavljaju zahtjevi za zdravom čovjekovom životnom sredinom sa zahtjevom za „zdravom“ ekonomijom, tj. to treba da bude razvoj koji ekonomske i ekološke interese tretira komplementarno.³¹

Ovakvo poimanje privrednog i opšt društvenog razvoja, kao održivog razvoja, treba da ima tri osnovna polazišta. *Prvo, ljudska bića* imaju pravo na zdrav i produktivan život u harmoniji sa prirodom i zato ona moraju imati centralno mjesto u koncipiranju i ostvarivanju održivog razvoja u kojem je zaštita životne sredine dio razvojnog procesa. *Drugo*, države imaju suvereno pravo (u skladu sa principima međunarodnog prava) da koriste svoja prirodna bogatstva shodno svojoj koncepciji razvoja, ali na način da time ne štete životnoj sredini drugih zemalja. *Treće*, radi boljeg rješavanja ekoloških problema, s obzirom na njihov globalni karakter, države treba da rade na razvijanju povoljnog i otvorenog međunarodnog ekonomskog sistema koji bi uvažavao interese svih i štiti cjelovitost

---

³⁰ Prema: J. Radulović i drugi: *Koncept održivog razvoja*, Savezno ministarstvo za razvoj, nauku i životnu sredinu, Beograd, 1997. s. 11-13.

³¹ „Sa stanovišta budućnosti održiv je onaj razvoj koji uspijeva, ne samo da pomiri konfliktnost ekoloških i ekonomskih ciljeva, već da ostvari njihovu harmoniju. Dostizanje ovog cilja osujetilo bi isključivost izbora između zdrave čovjekove okoline i „zdrave“ privrede i ponudilo integralni privredni razvoj koji bi ekonomske i ekološke interese tretirao komplementarno“ (V. Mileusnić: *Ekologija i globalni privredni razvoj*, Direktor, Beograd, 4-5/1995, s. 33).

globalnog sistema životne sredine i razvoja, doprinoseći ekonomskom rastu i održivom razvoju svih zemalja.³² Ovakav pristup razvoju ukazuje da *globalizacija ekoloških problema koja proizlazi iz cjelovitosti čovjekove životne sredine traži i njihovo rješavanje u skladu sa globalno održivim razvojem, uz uvažavanje raznolikosti privrednog razvoja zemalja.*

Održiv razvoj, kao koncept razvoja u kojem je privredni razvoj usklađen sa ekološkim mogućnostima kako ne bi došlo do degradacije životne sredine, treba da omogući permanentno povećanje rasta dohotka po stanovniku uz očuvanje „prirodnog kapitala“.³³ Ukoliko se *prirodna i ekološka renta*, kao ekonomski učinak upotrebe rijetkih i neobnovljivih prirodnih resursa, investira u obnovu stokova prirodnog kapitala..., mogu se ostvariti pretpostavke za ekonomsku konverzaciju i zaštitu prirodne baštine radi njene dostupnosti narednim generacijama“.³⁴ Ovakav razvoj teorijski je zasnovan na tri ekonomska principa: *koncept neopadajućeg bogatstva* (ne dozvoliti devastaciju prirodnog i društveno stvorenog bogatstva); *koncept neopadajućeg prirodnog bogatstva* (obaveza da se prirodno bogatstvo održava konstantno, u cjelini i po stanovniku) i *koncept elastičnosti* (elastičan pristup u razmatranju promjena strukture prirodnog bogatstva i njihovog vrednovanja).³⁵ U stvari, održiv razvoj ima četiri komponente: *privrednu, socijalnu, kulturnu i ekološku*. Frančesko di Kaspri, koristeći za ilustraciju sliku renesansne stolice, sugerise da „održiv razvoj može da funkcioniše samo kada su četiri oslonca razvoja – privredna, društvena, kulturna i životna sredina – od podjednagog značaja i jačine, sa čvrstom međusobnom povezanošću i uslovljenošću, opskrbljene prilagodivom institucionalnom osnovom. Ako je jedna noga stolice kraća ili duža od ostalih, *nema udobnog sjedenja, nema održivosti...*“³⁶

Sumirajući naprijed izloženu problematiku ekologije i održivog razvoja, treba imati u vidu da su prirodni resursi (naročito neobnovljivi) manje ili više ograničeni, tako da je društvo sve bliže poptunom iscrpljivanju neobnovljivih prirodnih resursa, ma koliko oni bili kontrolisano eksploatisani. Otuda koncept održivog razvoja ne bi trebalo shvatati kao trajno rješenje problema sadašnjih i generacija koje dolaze, već kao smjernice koje omogućavaju pronalaženje novih rješenja radi što uspješnijeg usmjeravanja budućeg razvoja ljudskog društva. S tim u vezi

---

³² Ova polazišta u izgrađivanju održivog razvoja formulisana su na osnovu *RIO Deklaracije o životnoj sredini i razvoju*, usvojenoj na Konferenciji Ujedinjenih nacija o životnoj sredini i razvoju u Rio de Žaneiru, juna 1992. god.

³³ Opširnije vidjeti, B. Drašković: (red.): *Ekonomija prirodnog kapitala: Vrednovanje i zaštita prirodnih resursa*, Beograd, 1998.

³⁴ P. Đukić, M. Pavlovski: *Ekologija i društvo*, Ekocentar, Beograd, 1999, str. 93.

³⁵ Prema, P. Đukić: *op.cit.* s. 93-95.

³⁶ „... i rastuća neravnoteža između različitih nogu u pojedinim delovima sveta je pretnja pokretima usmerenim u pravcu više održivih puteva korišćenja prirodnih resursa i unapređivanju odnosa među ljudima i njihove životne sredine, a pre svega između ljudi različitog intenziteta: istorijskog, kulturnog, etničkog, socijalnog“ (J. Radulović, i drugi: *op. cit.*, s. 9).

ciljevi održivosti i održivog razvoja odnose se na ograničavanje čovjekovog uticaja na biosferu, kako bi se održale postojeće zalihe prirodnih bogatstava. Shodno tome, korišćenje neobnovljivih prirodnih resursa je neophodno u nivou koji nije veći od nivoa mogućih obnovljivih supstituta. Takođe, cilj održivog razvoja podrazumijeva težnju ka što pravednijoj raspodjeli dobiti i troškova kod upotrebe prirodnih resursa i upravljanja okolišem između sadašnjih i budućih generacija, te primjenu čistih tehnologija koje će smanjiti potrošnju prirodnih resursa i količinu otpada, odnosno zagađivanja prirode

Održivi razvoj podrazumijeva ravnotežu između potrošnje resursa i sposobnosti prirodnih sistema da optimalno zadovoljavaju potrebe sadašnje populacije i budućih generacija. Koncept održivog razvoja je utemeljen na konceptu *kvaliteta života* održivog, kako sadašnjeg, tako i budućeg razvoja. Drugim riječima, održivi razvoj je razvoj za – *održivu budućnost*, a u tom pogledu prevladavanje sve prisutnijih i sve složenijih ekoloških problema od presudnog je značaja za budući razvoj čovječanstva.

UMJESTO ZAKLJUČKA: PISMO POGLAVICE SEATTLEA

Poglavica Seattle (oko 1780-1866) bio je poglavica indijanskog plemena Duwamish, a poznat je po svom govoru (pismu), američkom predsjedniku P. Franklinu, kao odgovor na ponudu da bijelci kupe indijansku zemlju. Ovo pismo ubraja se među najljepše i najdublje misli koje su ikada izrečene o čovjekovoj prirodi, a ušlo je u istoriju i u srca zaštitnika prirode i ekologije. Njegova sadržina glasi:³⁷

„Kako možete kupiti ili prodati nebo, toplinu zemlje? Ta ideja nam je strana. Ako mi ne posjedujemo svježinu zraka i bistrinu vode, kako vi to možete kupiti?

Svaki dio te zemlje svet je za moj narod. Svaka sjajna borova iglica, svaka pješčana obala, svaka magla u tamnoj šumi, svaki kukac, sveti su u pamćenju i iskustvu moga naroda. Sokovi koji kolaju kroz drveće nose sjećanje na crvenoga čovjeka.

Mrtvi bijeli ljudi zaboravljaju zemlju svoga rođenja kada odu u šetnju među zvijezdama. Naši mrtvi nikada ne zaboravljaju ovu lijepu zemlju, jer je ona majka crvenog čovjeka. Mi smo dio zemlje i ona je dio nas. Mirisavo cvijeće naše su sestre, jelen, konj, veliki orao, svi oni su naša braća. Stjenoviti vrhunci, sočni pašnjaci, toplina tijela ponija i čovjek – svi pripadaju istoj obitelji.

Tako, kad Veliki poglavica iz Washingtona šalje glas da želi kupiti našu zemlju, traži previše od nas. Veliki poglavica šalje glas da će nam sačuvati mjesto tako da ćemo mi sami moći živjeti udobno. On će nam biti otac i mi ćemo biti njegova djeca. Mi ćemo razmatrati vašu ponudu da kupite našu zemlju. Ali to neće biti tako lako. Jer ta zemlja je sveta za nas.

---

³⁷ Svjetski dan zaštite prirode 5. juni posvećen je ovom poglavici, a grad Seattle (država Vašington) dobio je ime po njemu.

Ta sjajna voda što teče brzacima i rijekama nije samo voda, već i krv naših predaka. Ako vam prodamo zemlju morate se sjetiti da je to sveto i morate učiti vašu djecu da je to sveto i da svaki odraz u bistroj vodi jezera priča događaje i sjećanja moga naroda. Žubor vode glas je oca moga oca. Rijeke su naša braća, one nam utažuju žeđ. Rijeke nose naše kanue i hrane našu djecu. Ako vam prodamo našu zemlju morate se sjetiti i učiti našu djecu da su rijeke naša braća, i vaša, i morate od sada dati rijekama dobrotu kakvu biste pružili svakome bratu.

Mi znamo da bijeli čovjek ne razumije naš život. Jedan dio zemlje njemu je isti kao i drugi, jer on je stranac koji dođe noću i uzima od zemlje sve što želi. Zemlja nije njegov brat nego njegov neprijatelj i kada je pokori on kreće dalje. On za sobom ostavlja grobove otaca i ne brine se. On otima zemlju od svoje djece i ne brine se. Grobovi njegovih otaca i zemlja što mu djecu rađa zaboravljeni su. Odnosi se prema majci-zemlji i prema bratu-nebu kao prema stvarima što se mogu kupiti, opljačkati, prodati kao stado ili sjajan nakit. Njegov apetit prožderat će zemlju i ostaviti samo pustoš.

Ne znam. Naš način je drugačiji nego vaš. Izgled vaših gradova boli oči crvenog čovjeka. A možda je to jer crveni čovjek je divlji i ne razumije. Nema mirnog mjesta u gradovima bijelog čovjeka. Nema mjesta da se čuje otvaranje listova u proljeće ili drhtaj krilaca kukaca. A možda je to jer sam divlji i ne razumijem. Buka jedino djeluje kao uvreda za uši. I što je to život ako čovjek ne može čuti usamljeni krik kozoroga ili noćnu prepirku žaba u bari? Ja sam crveni čovjek i ne razumijem. Indijanac više voli blagi zvuk vjetra kad se poigrava licem močvare kao i sam miris vjetra očišćen podnevnom kišom ili namirisano borovinom.

Zrak je skupocjen za crvenog čovjeka jer sve živo dijeli jednaki dah - životinja, drvo, čovjek. Bijeli čovjek ne izgleda kao da opaža zrak koji diše. Kao čovjek koji umire mnogo dana on je otupio na smrad. Ali ako vam prodamo našu zemlju morate se sjetiti da je zrak skupocjen za nas, da zrak dijeli svoj duh sa svim životom koji podržava. Vjetar što je mojem djeđu dao prvi dah također će prihvatiti i njegov posljednji uzdah. I ako vam prodamo našu zemlju morate je čuvati kao svetinju, kao mjesto gdje će i bijeli čovjek moći doći da okusi vjetar što je zaslađen mirisom poljskog cvijeća.

Tako ćemo razmatrati vašu ponudu da kupite našu zemlju. Ako odlučimo da prihvatimo, postaviti ću jedan uvjet: bijeli čovjek mora se osnositi prema životinjama ove zemlje kao prema braći. Ja sam divljak i ne razumijem neki drugi način. Vidio sam tisuće raspadajućih bizona u preriji što ih je ostavio bijeli čovjek ustrijelivši ih iz prolazećeg vlaka.

Ja sam divljak i ne razumijem kako dimeći željezni konj može biti važniji nego bizon koga mi ubijamo samo da ostanemo živi. Što je čovjek bez životinja? Ako sve životinje odu, čovjek će umrijeti od velike usamljenosti duha. Što god se dogodilo životinjama ubrzo će se dogoditi i čovjeku. Sve stvari su povezane.

Morate naučiti svoju djecu da je tlo pod njihovim stopama pepeo njihovih djedova. Tako da bi oni poštivali zemlju, recite vašoj djeci da je zemlja s nama u srodstvu. Učite vašu djecu kao što činimo mi s našom da je zemlja naša majka. Što god snađe nju snaći će i sinove zemlje. Ako čovjek pljuje na tlo pljuje na sebe samoga. To mi znamo: zemlja ne pripada čovjeku; čovjek pripada zemlji.

To mi znamo. Sve stvari povezane su kao krv koja ujedinjuje obitelj. Sve stvari su povezane. Što god snađe zemlju snaći će i sinove zemlje. Čovjek ne tka tkivo života; on je samo struk u tome. Što god čini tkanju čini i sebi samome.

Čak i bijeli čovjek, čiji Bog govori i šeta s njime kao prijatelj s prijateljem, ne može biti izuzet od zajedničke sudbine. Mi možemo biti braća poslije svega. Vidjet ćemo. Jednu stvar znamo, koju će bijeli čovjek jednog dana otkriti - naš Bog je isti Bog. Vi sada možete misliti da ga vi imate kao što želite imati našu zemlju; ali to ne možete. On je Bog čovjeka i njegova samilost jednaka je za crvenoga čovjeka kao i za bijeloga. Ta zemlja je draga Njemu i škoditi zemlji jest prezirati njezinog Stvoritelja. Bijeli također trebaju prolaz; možda brže nego sva druga plemena. Zaprljajte vaš krevet i jedne noći ugušit ćete se u vlastitom smeću.

Ali u vašoj propasti svijetlit ćete sjajno, potpaljeni snagom Boga koji vas je donio na tu zemlju i za neku posebnu svrhu dao vam vlast nad njome kao i nad crvenim čovjekom. Sudbina je misterija za nas jer mi ne znamo kad će svi bizoni biti poklani i divlji konji priripitomi, tajni kutovi šume teški zbog mirisa mnogih ljudi i pogled na zrele brežuljke zamrljan brbljajućom žicom. Gdje je guštara? Otišla je. Gdje je orao? Otišao je. To je konac življenja i početak borbe za preživljavanje.“

CONTEMPORARY RECONSIDERING OF ECOLOGICAL POLICY WITH THE ACHIEVEMENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Professor Đoko Slijepčević, Ph.D. & Professor Mladen Ivanić Ph.D.

Abstract: The initial (earliest) knowledge of environment, that is, ecological processes and laws reaches back to distant history of the development of human society, i.e. to man's beginning of a more significant using of natural resources. However, a more serious interest of scientific world in a more comprehensive treatment of this problem is especially intensified during the last decades of the previous (20th) century, when the scope of ecological degradation of nature and global ecological "disaster" of Earth, caused by all the greater and uncontrollable technological progress, accompanied by all the faster growth of production, takes almost fatal proportions. Therefore, in this work we present main aspects of ecological problem and the achievement of the so-called sustainable development. Creation and implementation of the concept of sustainable development implies finding a compromising (that is, harmonic) relation in the keeping and ecological protection of natural wealth and at the same time achieving the corresponding natural growth and general social development in the future.

Key words: *ecological problem, natural resources, sustainable development, environment, ecological degradation of nature.*

LITERATURA

1. Costanza, R. (1997): *An Introduction to Ecological Economics, International Society for Ecological Economics*, Florida
2. De Žarden, J. R. (2006): *Ekološka etika*, Službeni glasnik, Beograd
3. Drašković, B. (1998): *Ekonomija prirodnog kapitala: vrednovanje i zaštita prirodnih resursa*, Beograd
4. Đukanović, M. (1991): *Ekološki izazov*, Elit, Beograd
5. Đukanović, M. (1996): *Životna sredina i održivi razvoj*, Elit, Beograd
6. Đukić, P., Pavlovski, M. (1999): *Ekologija i društvo*, Ekocentar, Beograd
7. Goodstein, S. E. (2003): *Ekonomika i okoliš*, MATE, Zagreb
8. Gorz, A. (1982): *Ekologija i politika*, Prosveta, Beograd
9. Jančić R., Stojanović D. (2008): *Ekonomika botanika*, Zavod za udžbenike, Beograd
10. Jonathan, N. H. (2009): *Ekonomija životne sredine i prirodnih resursa*, DATASTATUS, Beograd
11. Jovanović, A., Madžar, LJ. (2001): *Osnovi teorije razvoja i planiranja*, Savremena administracija, Beograd
12. Marković, D., Ilić, B., Ristić, Ž. (2010): *Ekološka ekonomija*, EtnoStil, Beograd
13. Nikolić, M., Milanović, Z.; Mandal, Š. (2003): *Ekonomika energetike, strategija, ekologija i održivi razvoj*, Ekonomski fakultet, Beograd
14. Ozretić, B.: *Ekologija, znanost o zbrinjavanju smeća*: [http: www.dpszagreb.hr/ekologija.htm](http://www.dpszagreb.hr/ekologija.htm), pp.1,
15. Pearce, D., Barbier, E., Markandya, A. (1990): *Bivepaut for a green economy*, Earthscan Publication, L.t.d. London
16. Radermacher, F. J. (2003): *Ravnoteža ili razaranje, Eko – socijalno – tržišno gospodarstvo kao ključ svjetskog održivog razvoja*, INTERCON – nakladni zavod Globus, Zagreb
17. Radulović, J. i drugi (1997): *Koncept održivog razvoja*, Savezno ministarstvo za razvoj, nauku i životnu sredinu, Beograd
18. Rešić. R. (2002): *Ekonomija prirodnih resursa i životne sredine*, Poljoprivredni fakultet, Beograd
19. Scott, M. (1998): *Ekologija*, Sys Print, Zagreb
20. Slijepčević Đ., Alibašić H.: *Ekološka politika kao determinirajući faktor održivog razvoja*, Zbornik radova, Ekonomski fakultet, Brčko, 10. nov. 2011.
21. Spasić. D. (2010): *Održivi razvoj*, Fakultet zaštite na radu, Niš
22. *The World Commision on Environmental and Development, Our Commo Future*, Oxford University Press, Oxford, New York, 1987..
23. Todić, D. (2008): *Ekološki menadžment u uslovima globalizacije*, Megatrend univerzitet, Beograd
24. Zbornik radova: *Održivi razvoj i očuvanje biodiverziteta*, Panevropski univerzitet APEIRON, Banja Luka, 2011.